

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इत्याश्वमेधिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावादीपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ५ ॥
विशेषाः पंचभूतानामित्यत्र सूत्रितां सकलशास्त्रहस्यभूतां दृष्टिप्रपंचयति भूतानामित्यादिना नियमेसंहारे विसर्गे उत्पत्तौ च भूतानां मनएव ईश्वरं समर्थयथा तथा वक्ष्यत इति शेषः भूतात्मा स्थितिकालेऽपि मन

एवं दशविधो ज्ञेयः पार्थिवो गंध इत्युत ॥ शब्दः स्पर्शस्तथारूपद्रवश्चापां गुणाः स्मृताः ॥ ४३ ॥ रसज्ञानं तु वक्ष्यामि रसस्तु बहुधा स्मृतः ॥ मधुरो म्लः कटुस्तिक्तः कषा
योलवणस्तथा ॥ ४४ ॥ एवं षड्विधविस्तारो रसो वारिमयः स्मृतः ॥ शब्दः स्पर्शस्तथारूपं त्रिगुणं ज्योतिरुच्यते ॥ ४५ ॥ ज्योतिषश्च गुणो रूपं रूपं च बहुधा स्मृतं ॥
शुक्लं कृष्णं तथारक्तं नीलं पीतारुणं तथा ॥ ४६ ॥ इत्स्वं दीर्घं कृशं स्थूलं चतुरस्रं तु वृत्तवत् ॥ एवं द्वादशविस्तारं तेजसो रूपमुच्यते ॥ ४७ ॥ विज्ञेयं ब्राह्मणैर्बुद्धैर्धर्मज्ञैः
सत्यवादिभिः ॥ शब्दस्पर्शौ च विज्ञेयौ द्विगुणो वायुरुच्यते ॥ ४८ ॥ वायोश्चापि गुणः स्पर्शः स्पर्शश्च बहुधा स्मृतः ॥ रुक्षः शीतस्तथैवोष्णः स्निग्धो विशद एव च ॥
॥ ४९ ॥ कठिनश्चिक्कणः श्लक्ष्णः पिच्छलोदारुणो मृदुः ॥ एवं द्वादशविस्तारो वायव्यगुण उच्यते ॥ ५० ॥ विधिवद्ब्राह्मणैः सिद्धैर्धर्मज्ञैस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ ५१ ॥ त
त्रैकगुणमाकाशं शब्दइत्येव च स्मृतः ॥ तस्य शब्दस्य वक्ष्यामि विस्तरेण बहुगुणान् ॥ ५२ ॥ षड्जर्षभः सगांधारो मध्यमः पंचमस्तथा ॥ अतः परं तु विज्ञेयो निषा
दौ धैवतस्तथा ॥ इष्टश्चानिष्टशब्दश्च संहतः प्रविभागवान् ॥ ५३ ॥ एवं दशविधो ज्ञेयः शब्द आकाशसंभवः ॥ आकाशमुत्तमं भूतमहंकारस्ततः परः ॥ ५४ ॥ अ
हंकारात्परा बुद्धिर्बुद्धेरालाततः परः ॥ तस्मात्तु परमव्यक्तमव्यक्तात्पुरुषः परः ॥ ५५ ॥ परापरज्ञो भूतानां विधिज्ञः सर्वकर्मणां ॥ सर्वभूतात्मभूतात्मा गच्छत्यात्मा
नमव्ययं ॥ ५६ ॥ इति श्रीमहाभारते आश्वमेधिके पर्वणि अनुगीता पर्वणि गुरुशिष्यसंवादे पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ५३ ॥ ब्रह्मोवा
च भूतानामथ पंचानां यथैषामीश्वरं मनः ॥ नियमे च विसर्गे च भूतात्मा मन एव च ॥ १ ॥ अधिष्ठाता मनो नित्यं भूतानां महतां तथा ॥ बुद्धिरैश्वर्यमाचष्टे क्षे
त्रज्ञश्च स उच्यते ॥ २ ॥ इन्द्रियाणि मनोयुं क्तैः सदश्चानिवसारथिः ॥ इन्द्रियाणि मनो बुद्धिः क्षेत्रज्ञेऽयुज्यते सदा ॥ ३ ॥

॥ १ ॥ अधिष्ठाता मिमित्तकारणमपि कुलालादिस्थानीर्यमन एव क्षेत्रज्ञो जीवोऽपि मन एव ॥ एवं मनसरेऽश्वमेधिके पर्वणि विज्ञेयः ॥ ५० ॥ ॥ ५३ ॥ ब्रह्मोवा
च भूतानामथ पंचानां यथैषामीश्वरं मनः ॥ नियमे च विसर्गे च भूतात्मा मन एव च ॥ १ ॥ अधिष्ठाता मनो नित्यं भूतानां महतां तथा ॥ बुद्धिरैश्वर्यमाचष्टे क्षे
त्रज्ञश्च स उच्यते ॥ २ ॥ इन्द्रियाणि मनोयुं क्तैः सदश्चानिवसारथिः ॥ इन्द्रियाणि मनो बुद्धिः क्षेत्रज्ञेऽयुज्यते सदा ॥ ३ ॥